

НАТАЛІЯ ТАРАРАК

(Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

Висвітлено особливості формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів мистецького профілю; з'ясовано методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців творчих спеціальностей, які сприяють розвитку суб'єктного потенціалу особистості, організації ціннісно-орієнтованої діяльності студентів та викладача в ході їх взаємодії в навчальному процесі.

***Ключові слова:** цінність, ціннісні орієнтації, особливості, аксіологічна парадигма, педагогічна взаємодія.*

Відродження української держави, викликане до життя демократизацією суспільства, повернуло вищу школу до витоків національної духовності, закладеній в культурі рідного народу минулих епох і сучасності, що на думку науковців В. Кузь, З. Сергійчук, О. Сухомлинської, Ю. Руденко, Б. Чижевського, повною мірою сприяє соціальному рівню інтелектуальності, освіченості, інтелігентності як складників ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців. Пріоритет загальнолюдських цінностей, високе призначення особистості в культурно-духовному, соціально-політичному розвитку України як сучасної європейської розвинутої держави зумовили актуалізацію культуротворчої, культуроформуючої функції освіти, адже саме в навчанні та вихованні має зростати індивідуальний духовно-практичний досвід молоді, формуватися її ціннісні орієнтації.

Головною стратегією в системі розвитку педагогічних систем освітніх закладів мистецтва сучасною наукою визнано орієнтацію на загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетами розвитку громадян України. Адже мистецтво (як «творча художня діяльність» [7, с. 229]: живопис, скульптура, музика, театр та ін.) – це «храм» культурних здобутків людства, торкання до яких уможлиблює вдосконалювати вміння побачити, відчутти, збагнути.

Кінець ХХ століття можна визначити як особливий період у розвитку категорії ціннісних орієнтацій. Теоретичні та методологічні аспекти формування ціннісних орієнтацій молоді висвітлили у своїх працях М. Алексеєва, Л. Бурлачук, Б. Круглов, Г. Прозументова, Е. Помиткін, Ю. Саарнійт, Л. Смірнов, Б. Федоришин та ін. Ефективним шляхом розв'язання ціннісних проблем студентської молоді вчені вважають залучення студентів до мистецтва (Л. Божович, І. Кон та ін.), що сприяє орієнтації майбутніх спеціалістів у цінностях суспільства, здійсненню особистісного вибору. Водночас недостатньо розробленою залишається проблема з'ясування особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді, зокрема, студентів ВНЗ мистецького профілю. Як наслідок, мало розроблені також адекватні методики вимірювання рівнів сформованості ціннісних орієнтацій учнів загальноосвітніх навчальних закладів, особливо в навчальних закладах нового типу.

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів мистецького профілю; з'ясовано методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців творчих спеціальностей, які сприяють розвитку суб'єктного потенціалу особистості, організації ціннісно-орієнтованої діяльності студентів та викладача в ході їх взаємодії в навчальному процесі.

При побудові методологічних засад дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців творчих спеціальностей, які, створюючи культурні цінності, є як творцями, носіями і пропагандистами культури, так і, водночас, учителями передусім необхідно визначити провідні методологічні підходи, відповідно до яких вибудовується загальна концепція освіти. Загальнонаукова методологія такого дослідження має спиратися на сукупність методологічних концептів, що дозволяють всебічно схарактеризувати природу моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціально-педагогічними, культурними чинниками та особистістю людини. Тому таким базовим методологічним концептом, на якому ґрунтується започатковане дослідження, на нашу думку, є аксіологічний підхід, який висвітлює сутність тих цінностей, що є провідними в професійно-педагогічній підготовці майбутніх спеціалістів творчих галузей. Отже, визначимо загально філософське трактування поняття аксіології. Аксіологія за філософськими словниками (грецьк. *axia* – цінність, *logos* – слово, учіння) визначається як філософське дослідження природи цінностей [9, с. 11]; як філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як змістоутворювальних засад людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності та конкретним діянням і вчинкам [2, с. 26].

Зазначимо, що багатоманітність трактування центрального для аксіології поняття «цінність» обумовлена відмінностями у вирішенні проблеми об'єктивного – суб'єктивного, матеріального – ідеального, індивідуального – суспільного відносно характеристики ціннісної системи. Як зазначає В. Абушенко, конструктивність поняття «цінність» пов'язана передусім із розробкою типології цінностей на рівні «ідеальних типів», що забезпечує роботу зі створення емпіричних типологій. У цих випадках цінності визначаються як будь-який предмет, матеріальний або ідеальний, ідея або предмет, стосовно яких індивіди або групи займають позицію оцінки, приписуючи їм важливу роль у своєму житті і прагнення до володіння якими відчують як необхідність (Я. Щепанський), або як те, до чого прагнуть як до мети, або розглядають як засіб досягнення мети (Н. Чавчавадзе), або як предмет будь-якої природи, що має значущість для суб'єкта, тобто здатність задовольняти його потреби (А. Ручка).

Звернення до філософської теорії цінностей у контексті педагогіки дозволяє розглядати зміст і структуру вищої освіти як сферу суб'єкт-об'єктних і міжсуб'єктних ставлень, де знання, викладач і студенти об'єднуються ціннісним ставленням до дійсності. Гуманістична парадигма професійної підготовки студентів вищої школи передбачає обґрунтування модерної методології педагогіки, тобто такої, що надає можливість виділити саму освіту як загальнолюдську цінність, а також розробити систему цінностей освітнього процесу.

Зазначмо, що теоретико-методологічні засади аксіологічної проблематики в освіті вивчаються багатьма дослідниками (І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, А. Міщенко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, Г. Ще-

дровицький, А. Ярошенко та ін.), у яких педагогічна аксіологія розглядається як фундамент духовної культури майбутнього педагога.

На початку XXI столітті ціннісний смисл людського життя у всіх його функціональних виявах набирає особливого значення, що зумовлює аксіологізацію освіти. Система цінностей, яка належить до загальнонаукових понять, знаходить вагоме методологічне значення в педагогіці, а педагогічна аксіологія сьогодні вважається багатьма вченими самостійним розділом філософії цінностей. Зокрема, філософи (С. Анісімов, О. Дробницький, М. Каган, В. Лутай, М. Марчук та ін.) стверджують, що гуманітарне знання за своєю природою аксіологічне, тобто його призначення для людини визначається передусім ціннісними засадами; ціннісне ставлення до дійсності пов'язане з когнітивним, а пізнавальна діяльність і її результат – знання – мають чітко виражені ціннісні характеристики. А, наприклад, дослідники (І. Бех, В. Огнев'юк, В. Андреев, Є. Бондаревська, І. Ісаєв, С. Кульневич, В. Сластьонін та ін.) вважають за необхідне у ході підготовки фахівців в галузі освіти в межах вивчення педагогічних дисциплін виділити аксіологічний підхід, як методологічну основу, що додасть майбутнім вчителям ціннісну спрямованість. Підтвердженням тому слугуватиме дефініція «аксіології», подана в Словнику з педагогіки: «... аксіологія у сучасній педагогіці виступає як її методологічна основа, що визначає систему педагогічних поглядів, в основі яких лежить розуміння і затвердження цінності людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності й освіти» [1, с. 12-13].

Оскільки центральним поняттям в аксіології є поняття цінності, що характеризує соціокультурне значення явищ дійсності, включених у ціннісні відношення, науковці В. Сластьонін і Г. Чижакова вважають, що у вітчизняній філософській літературі «цінність» визначається як: здатність речей, ідей тощо виступати засобом задоволення потреб окремих індивідів і соціальних груп; значущість речей, ідей для життєдіяльності суб'єкта; специфічна форма виявлення відношення між суб'єктом і об'єктом з метою задоволення потреб суб'єкта; специфічні утворення в структурі індивідуальної і суспільної свідомості, що є орієнтирами особистості і суспільства [6, с. 7]. У контексті нашого дослідження, здається доречною визначення дослідниками аксіологічної педагогіки цінностей як специфічних утворень у структурі індивідуальної свідомості, що є ідеальними зразками й орієнтирами діяльності особистості й суспільства [6, с. 100].

Базовим підґрунтям особистісного становлення майбутнього спеціаліста є залучення студентів до знання як цінності, що забезпечує успіх професійної діяльності. Крім того, важливо сформулювати в студентів активне ставлення до самого процесу пізнавальної діяльності як педагогічної цінності, спрямованої на духовно-теоретичне засвоєння довкілля.

Проведений науковий пошук свідчить про те, що останнім часом педагогічна наука все частіше звертається до прогресивно-накопиченого досвіду гуманістично-орієнтованої взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, де акцентується проблема формування система цінностей студентської молоді.

Пізнання виявляється у прагненні людини до глибини професійних знань, до пояснення нового, у допитливості, розширенні свого життєвого досвіду. А якщо розглядати мистецтво як стійку потребу митця в творчому процесі, то необхідним також є врахування факторів, що керують цим процесом. Основний із них – це зовнішнє середовище і соціальні умови в яких проживає особистість

[8, с. 352] – притаманні даному суспільству цінності, стереотипи поведінки, установки, критерії успішності діяльності, а також те, в якому стані знаходиться суспільство, його культурні традиції і відносини з світовою культурою, впливають на напрямок творчих ідей митця. Соціальні цінності або стимулюють, або гальмують творчі амбіції особистості, в залежності від рівня її поваги до цих суспільних установок. Отже, задоволеність пізнаннями виявляється у вдалому творчому втіленні одержуваних знань у реальному житті. Досягнення характеризуються настановою на результативність та успіх, упевненістю людини в собі, усвідомленням цінності своєї справи, наполегливістю у досягненні цілей, самокритичністю й самостійністю.

Домінування, як правило, розкривається в конфліктах і суперечках, в умінні швидко переконувати інших, в одержанні задоволення від участі у прийнятті важливих рішень, у можливості висловлення своєї незгоди, у прагненні до відповідальності, у легкості виступу перед аудиторією. Задоволеність домінуванням досягається в активному впливі на погляди людей, у переконанні інших, у прагненні до соціальної першості, у прояві власної компетентності. Влучним прикладом цьому є професійна діяльність модельєрів та дизайнерів різних часів. З одного боку, продукт їх творчості безпосередньо залежить від економічного стану країни, політичного устрою, національних та моральних цінностей тощо, тому що мода та вимоги час від часу варіюються. В конкретний момент суспільством задаються свої критерії краси і акценти, що найбільш актуальні на часі (це можуть бути, скажімо, наголоси на окремі частини тіла – шию, груди, талію, стегна) [4, с. 87]. Митець підкоряється висунутим вимогам, пропонуючи саме ті вироби, що їм відповідають. А прагнення відображати суспільний настрій, в свою чергу, для діячів мистецтва завжди було одним з найпотужніших мотивів творчості. З іншого боку, актуальним і цікавим завжди був той продукт, який, відповідаючи конкретним вимогам певної епохи, відрізняється своєрідною привабливістю та унікальністю, привнесеним авторством однієї людини-митця. Тут виступає ще одна цінність – цінність спілкування.

Так, афіліація (псих. «потреба у спілкуванні та емоційних контактах») містить у собі радість надання допомоги іншим людям, інтерес до друзів і співчуття до їхніх неприємностей, співпереживання успіху інших, перевага обов'язків над правами у відносинах із людьми. Існують різні визначення цього явища, але найчастіше вона розуміється як прагнення людини до людей, пов'язане з бажанням бути поруч з ними, спілкуватися, бути прийнятим цими людьми, встановлювати і зберігати з ними добрі особисті взаємини.

Задоволеність афіліації пов'язана з можливістю одержання допомоги від інших, із задоволеністю своїм соціальним станом, з відсутністю почуття самотності. Для творчої людини задоволеність рефлектується в можливості спілкуватися заради того, щоб продукт їх творчості був прийнятим людьми, хоча б з будь-якою оцінкою. «Мистецтво, навпаки, вибирає за основу право на побудову власного світу, за умов йому слугує естетичне ставлення до дійсності, а контакт між суб'єктом і соціокультурною цілісністю набуває в площині мислення художніми образами трансформаційної активності» [3, с. 55].

Істотною характеристикою взаємодії є адекватне взаєморозуміння, під яким розуміють точність і об'єктивність відображення особистості партнера. Взаємостосунки відбивають волю партнерів до певного типу переживань і дій відповідно до їх системи ціннісних орієнтирів. Відтак, взаємні дії чи поступки можуть реалізовуватися у формі односпрямованої взаємодопомоги (співдії),

не-діяння (індиферентності, без виявлення активності) та протидії (дії, що перешкоджає іншій).

Для мистецьких навчальних закладів, де навчаються майбутні скульптори, дизайнери та живописці, важливу роль відіграє саме візуалізація інформації, використання музейних експонатів для розвитку комунікативних та навчальних здібностей студентів, адже серед головних базових принципів такої навчальної стратегії відзначаються механізми розвинутої зорової пам'яті на тлі ціннісної інтерпретації цього матеріалу. Так, інтерпретація передбачає варіативність роботи з матеріалом, креативність сприйняття та тлумачення предмета, який експонується. Для того, щоб надати свій варіант розповіді про предмет, що досліджується, студент має скомбінувати, з одного боку, академічні знання, а з іншого застосувати вміння аналізувати у поєднанні з наданням індивідуальної емоційно-естетичної оцінки.

Вербальна репрезентація індивідуального бачення відбувається шляхом організації саме багатосторонньої комунікації. Стратегія багатосторонньої комунікативної діяльності студентів та викладача передбачає більшу кількість контактів між паритетними комунікантами, що уможливорює не стільки саму участь або викладення своєї суб'єктивної думки учасником навчального процесу (тобто «врахування» його думки), скільки привнесення його знань, досвіду та поступове конструювання свого поновленого уявлення про предмет з урахуванням думок, почуттів та асоціативного поля інших (але й «включення» його особистісних функцій) [5]. Викладачу при цьому відводиться лише роль підтримувача та координатора. Така стратегія може бути організована за таким формами, як: підготовка та проведення студентом екскурсій, конференцій, дискусій, читання докладів з залученням предметів музею як ілюстрацій, виготовлення рекламно-інформаційних пакетів та ін. Мистецтво є нескінченим джерелом нових педагогічних ідей для досягнення кінцевої мети освіти, «найважливішою характеристикою якої є розвиток особистості» [5, с. 21].

У ході впровадження передових технологій у навчальний процес вищої школи, провідне значення слід надавати не самому навчальному матеріалу, а ланцюжку почуттів, думок, ціннісних орієнтирів у реальності, які набуває майбутній фахівець. Розуміння студента як людини, яка лише починає самостійно крокувати у дорослому житті, що передбачає не тільки набуття основ майбутньої професії, а й людяності, вмінню орієнтуватися у ціннісному просторі, підкреслює значущість реалізації саме ціннісної взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Це вимагає від викладача свідомого гуманістично-орієнтованого спілкування із студентами, починаючи від розвитку емоційно-ціннісних якостей студента до зменшення навчальних перевантажень, від покращення здібностей сприйняття усіх реалій світу до виклику внутрішньої необхідності в самоактуалізації, самовдосконаленні й творчому індивідуальному розвитку кожного.

Наведені теоретичні положення та приклади формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів мистецького профілю уможливають узагальнення змісту поняття професійно-орієнтованої ціннісної педагогічної взаємодії викладача і студентів ВНЗ мистецького профілю. Враховуючи особливості особистості митця, педагогічна взаємодія учасників навчального процесу включає такі компоненти, а саме: візуалізація інформації, обмін цінностями як особовий обмін у вільному спілкуванні і діяльності; цілеспрямоване залучення студентів до цінностей суспільства; взаємне сприй-

няття та повагу до цінностей як викладача, так і студентів з метою уникнення їх розузгодженості, що реалізується через інтуїтивне і теоретичне освоєння індивідуальних інтересів і прагнень учасників освітнього процесу, через діагностику та прогнозування розвитку ціннісних орієнтацій на перспективу, тобто від минулого через сьогодні до майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Васютинський В. О.* Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства / *В. О. Васютинський* / Проблеми загальної та педагогічної психології: 36. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2006. – Т. 8. – Вип. 6 – С. 40-45.
2. Всемирная энциклопедия : Философия / [главн. научн. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
3. *Жорнова О. І.* Культуротворчість: історія терміну та еволюція поняття Міждисциплінарні дослідження в науці та освіті : Психологічні науки [Текст] / *О. І. Жорнова* / Збірник праць Першої Міжнародної науково-методичної конференції (1 вересня 2012 р.): під ред. к. псих. н, професора РАО Л. Ф. Чупрова [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.es.rae.ru/mino/158> (дата звернення: 14.09.2012).
4. *Козлова Т. В.* Художественное проектирование костюма / *Т. В. Козлова*. – М. : Легкая и пищевая промышленность, 1982. – 144 с.
5. *Рудницька О. П.* Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / *О. П. Рудницька*. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. *Сластенин В. А.* Введение в педагогическую аксиологию : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / *В. А. Сластенин, Г. И. Чижикова*. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
7. *Станиславский К. С.* Работа актера над собой / *К. С. Станиславский* // Собр. соч. : в 8 т. – М., 1954. – Т. 2-3.
8. *Толочек В. А.* Современная психология труда : учеб. пособ. / *В. А. Толочек*. – СПб. : Питер, 2006. – 479 с.
9. *Философский словарь* / [под ред. И. Т. Фролова]. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.

НАТАЛИЯ ТАРАРАК

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОФИЛЯ

Отражены особенности формирования ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений художественного профиля; определены методологические принципы исследования проблемы подготовки будущих специалистов в сфере искусства, содействующие развитию субъектного потенциала личности, организации ценностно-ориентированной деятельности участников учебного процесса в ходе их взаимодействия в учебном процессе.

Ключевые слова: *ценность, ценностные ориентации, особенности, аксиологическая парадигма, педагогическое взаимодействие.*

NATALIA TARARAK

FEATURES OF FORMING THE STUDENTS' VALUE ORIENTATIONS AT THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF ARTISTIC PROFILE

In the recent years, there has been an increasing interest in common to mankind values, valuable treatment of a person to the chosen profession. So far in the educational process the individual culture-and-practical experience of the youth should be advanced as well as their orientations should be formed. The aim of the paper is to highlight the special features of form-

ing of the students' value orientations at the higher educational establishments of artistic profile and to describe the methodological principles of research of the problem of the future specialists training in the field of art, which contribute both to development of subject potential of a personality and to organization of the value-oriented activity of the participants of the educational process during their interaction.

Scientific methodology of such research must lean against totality of methodological concepts, that allow all-round characterize the nature of moral, aesthetic and other values, their interrelations, with both social-and-pedagogical, cultural factors and personality of a man. Therefore such base methodological concept that there is a basis for foundation of the research, to our opinion, is an approach of axiology, that lights up the essence of those key values in professionally-pedagogical preparation of the future specialists of creative spheres.

Appealing to the philosophical theory of values in the context of pedagogics allows to examine content and structure of the higher education as a sphere of subject-and-object and intersubject or mutual relations, where knowledge, a teacher and students are united with the valued attitude toward the reality. The humanistic paradigm of professional training of the students of higher school includes the grounds of the modern methodology of pedagogics, as such, that gives a possibility to distinguish the education itself as common to all mankind value, and also to work out the system of values of the educational process.

However, further research on the current topics with more focus on the prognostication of development of the valued orientations on a prospect, in other words from the past through the present to the future is therefore recommended.

During implementation of the leading technologies into the educational process of a higher art school, the key value should be given not to educational materials, but to the chain-let of feelings, ideas, valued reference-points in reality which a future specialist acquires.

For art educational establishments, where future sculptors, designers and painters are trained, an important role plays exactly visualization of information, use of museum-pieces for developing communicative and educational talents and flairs of the students. In fact among the main basic principles of such an educational strategy the mechanisms of the developed visual memory on the background of the valued interpretation of the material can be especially singled out.

Keywords: *value, value orientations, special features, axiological paradigm, pedagogical mutual relations.*

Одержано 12.09.2013, рекомендовано до друку 20.11.2013.